

Skupen jima je bil »*branic pred marksističnim socializmom*« oz. boljše vizmom in kasnejši sijaj nacističnega uspeha v Nemčiji je dodatno okreplil italijanski fašizem. Glede vojno-strateških ciljev se diktatorja nista povsem ujemala, tudi glede Judov sta bila na dokaj različnih bregovih, saj Mussolini tu podpiral radikalne rasne politike in popolnega uničenja Judov (glede njih je duče leta 1928 izjavil: »Z njimi nisem ravno prijatelj, toda nacistični protisemitizem ni vreden evropskega naroda«). A ne glede na vse to se moramo strinjati z avtorjevo oceno, da nacističnih rjavosrajčnikov ne bi bilo brez fašističnih črnosrajčnikov, in da je najbrž Hitler v dobršni meri kopiral svojo podobo prav od dučaja. Ne smemo namreč pozabiti, da je Mussolini s pohodom v Rim že leta 1922 prevzel oblast v Italiji in v tem v času je bil Hitler v Nemčiji še nepomemben strankarski politik. Popolnoma točno pa je, da fašizem ni nikoli premogel energije in materialne moči nacionalsocializma, bil pa je moralno ravno tako škodljiv, ali celo še bolj, ker je bil izrazito »nepošten«. Fašizem je bil goljufija in »socialna grožnja, pred katero je duče rešil Italijo, je bila goljufija«, je Mussolinija nekoč označil A. J. P. Taylor. Dodal je, da je bil »Mussolini samovšečnež, šušmarski bahač, brez zamisli in ciljev«. Karkoli že si mislimo o njem – bil je italijanska (za nekatere tudi evropska in celo svetovna!) zgodovinska osebnost, ki je kot fašist vse življenje »sejala veter nasilja«. Skupaj z njegovim fašizmom ga lahko brez pomislekov uvrstimo med zgodovinske relikte. A ne smemo pozabiti, da so se po njem zgledovali mnogi diktatorji 20. stoletja. Njegova usoda še vedno buri duhove tudi med mnogimi

novodobnimi italijanskimi zgodovinarji, ki ga poskušajo prikazati v povsem drugačni, v glavnem pozitivni luči zato, ker se naslanjajo na izročilo že nekaj časa ofenzivnega in znova vzpenjajočega se nacionalizma v Evropi, in ker jim je blizu oznaka, da je bil »Benito Amilcare Andrea Mussolini (29. 7. 1883, Predappio – 28. 4. 1945, Mezzegra) *kljub častihlepju le ambiciozni podeželski izobraženec, ki je menil, da mora vedno in povsod uveljaviti svojo voljo in da zmore Italijo popeljati v lepšo prihodnost*«, in to kljub temu da se je v najglobljih vprašanjih človekovega obstoja skoraj brez izjeme – motil. Njegov duh v Italiji še živi.

Marjan Toš

SPOMINJANJA OB DNEVU PRIMOŽA TRUBARJA V UNIVERZITETNI KNJIŽNICI MARIBOR

Počastitev dneva Primoža Trubarja, državnega praznika, ki ni dela prost dan, je v Mariboru prvič potekala 8. junija 2015 in tudi drugič na isti dan leto kasneje v Univerzitetni knjižnici Maribor. Pripravljena je bila v okviru projekta Spominjanja, potekajočega že celo desetletje v okviru Zveze kulturnih društev Maribor, in s sodelovanjem Univerzitetne knjižnice Maribor.

Koncept projekta Spominjanja je ozaveščanje kulture spominjanja, zato so posamezne prireditve, posvečene uglednim posameznikom ob okroglih obletnicah ali pomembnim dogodkom iz mariborske in slovenske preteklosti, vezivo za zdaj že tradicionalna

srečanja, ki enkrat mesečno pritegnejo, najpogosteje v dvorano IZUM, lahko pa tudi kam drugam, stalno in tudi občasno občinstvo, odvisno pač od teme. Spominjanja so študijski krožek, ki nima znanstvene ambicije, ampak je njegov namen prebuditi zanimanje za našo preteklost in védenje o njej, torej iztrgati iz pozabe tisto, kar nas kot posameznike in skupnost (ne)zavedno soblikuje, pa smo zaradi vse močnejšega pritiska vsakodnevnih in vsemogočih informacij prekrili, kar smo nekoč že vedeli ali pa se s tem poprej še nismo srečali.

Zato je odločitev, da postane počastitev dneva Primoža Trubarja stalnica v programu Spominjanj, povsem logična. Domnevni Trubarjev rojstni dan, to je 8. junij 1508, je državni praznik od leta 2010, zato se uveljavlja bolj obotavljivo, čeprav je Primož Trubar med ljudmi tisti, ki mu velika večina pripisuje mesto najuglednejšega slovenskega moža. Utrjevanje zavedanja o njem kot utemeljitelju slovenskega knjižnega jezika in začetniku slovenske tiskane besede je tako dobila priložnost, da se nadaljuje tudi v času, ko posameznik preraste šolske klopi in se posveča predvsem svojemu poklicnemu in zasebnemu življenju. Sodelovanje Univerzitetne knjižnice Maribor daje dogodku dodatno težo, še posebej zato, ker je po našem védenju to v Mariboru edina javna prireditel v čast temu državnemu prazniku.

Dan Primoža Trubarja lahko vidimo kot simbolno stičišče individualnega in skupnostnega zavedanja o pomenu jezika za narodovo zavest in samozavest, zato je praznik izraz spoštovanja do posameznikove vloge v kulturni zgodovini ne samo njegovega naroda,

ampak tudi njegove vpetosti v evropski kulturni prostor. V Primožu Trubarju se združujejo duhovna širina, ustvarjalnost, delavnost in podjetnost. Z dnevom Primoža Trubarja dobiva stvarna podoba na kovancu še simbolno sporočilo o življenjski moči slovenščine tudi v času globalizacije.

Ko je Primož Trubar vstopil v verski, jezikovni, duhovni, pravni, etični, pesemski, biblični, glasbeni, intelektualni, izobraževalni ... prostor 16. stoletja, je s svojim obsežnim opusom, pa tudi javnim delovanjem postavil temelj za vzpon iz raztresenega posamičnega zapisovanja v nepretrgano pisanje v slovenščini ter s tem slovenščino dvignil med sodobne omikane jezike. Njegova življenjska izkušnja in delo sta nas odločilno zaznamovala, tako da ozaveščenega posameznika v vsaki dobi vedno znova kliče k razmisleku. Pri tem se odpirajo nova vprašanja in novi pogledi, ki jih soočamo z doslej dognanim, in tako razširjamo ter posodabljammo svoje vedenje.

Pogled na pomen Primoža Trubarja za slovenščino, na njegovo odločitev za pisanje knjig v slovenščini, zraslo sicer iz reformacijske misli, moramo znova samostojno in odgovorno premisliti prav v današnjem času. Trubar se namreč ni ustavil samo pri konstituiranju narodovega knjižnega jezika, njegovo delo pomeni tudi stopnjo v dograjevanju jezikove globlje izrazne zmogljivosti. Trubar je sicer razmišljal o jezikovni razumljivosti za vse sloje vernikov, toda hkrati ni mogoče prezreti artistske oziroma retorične veščine njegovega jezika vse od prve knjige naprej. Prav to je lahko spodbuda vsem, ki se danes spopadajo z odgovornostjo za razvoj vseh zvrsti slovenskega jezika,

torej tudi znanstvenega in strokovnega, da ne bi zapravili bogate dediščine zavzetega razvijanja slovenščine in se izgubili v jezikovnem univerzalizmu sodobnega časa.

Prav osupljiv obseg in raznovrstnost Trubarjevega dela sta vodila iniciativno skupino, ki je zasnovala prvo počastitev državnega praznika, pri razmisleku o tem, da bi prireditve postala tradicionalna. Začrtali smo jo kot splošni uvod, ki bi mu sledili posamični vsebinski sklopi, izhajajoči iz Trubarjevega opusa. Temu namenu je sledil tudi naslov prvega dogodka – *Trubar za Slovence*. Svečano vzdušje je pričaral murkosoboški pevski zbor Cantate pod vodstvom Dejana Prasla, za vsebino pa so poskrbeli trubarologinja Fanika Vrečko Krajnc z uvodnim predavanjem o Trubarjevi antropološki misli, predsednik Slovenskega protestantskega društva Primož Trubar Viktor Žakelj, evangeličanka duhovnica in namestnica vojaškega vikarja Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek, slovenist in teolog Srečko Reher, profesorica mariborske Filozofske fakultete Blanka Bošnjak, vodja projekta Spominjanja in predsednik Zveze kulturnih društev Maribor Franci Pivec ter slovenistka Majda Potrata kot povezovalka.

Za drugo počastitev je iniciativna skupina sprejela zamisel, da bi prireditve odgovorila na vprašanje, ali in koliko je Trubar v našem vsakodnevem življenju navzoč. In sicer je zamisel zrasla iz dejstva, da ga imamo upodobljenega na evrskem kovancu skoraj vedno pri sebi. Iz različnih anket pa je mogoče posneti, da vprašani praviloma vedo, da je Trubar avtor prve slovenske knjige (naslov je lahko že redkeje omenjen) in največkrat

ga štejejo za najpomembnejšo osebo slovenske zgodovine in kulture. Zanimalo nas je torej, kako in kje se lahko vsak med nami sreča s Primožem Trubarjem, pa če se tega zaveda ali pa tega sploh ne opazi, ker je to postalo že tako vsakdanje. Pri tem nismo mogli biti vseobsegajoči, ampak smo izbrali nekaj tem oziroma področij in nanje uglasili okroglo mizo in za ilustracijo še razstavo. Nismo imeli v mislih ne celovitega prikaza Trubarjeve ustvarjalnosti ne poglobljenih znanstvenih razprav in monografij o njegovem življenju in delu ter pomenu. Na stvari smo skušali pogledati z očmi posameznikovega vsakdanjika in njegovega zaznavanja javnega prostora in časa, v katerem živi. Okrogli mizi in razstavi smo zato dali naslov *Primož Trubar na naših vsakdanjih poteh*.

Okroglo mizo je uvedlo predavanje Marjete Ciglencečki o kiparju Francu Bernekerju in njegovem spomeniku Primoža Trubarja v ljubljanskem Tivoliju (1909). Fanika Krajnc Vrečko je spregovorila o Trubarjevi podobi Boga in človeka, kakršna izhaja iz njegove teološke antropologije. Svoje razmišljanje je oprla na Trubarjev teološki traktat *Ena dolga predgovor k Ta celemu novemu testamentu iz leta 1557*. Trubar je s podobo Boga, kakršno je posređoval človeku svojega časa, sodobnike vzgajal v veri in opogumljal v vsakdanjih stiskah. Mitja Gobec je predstavil Trubarja kot urednika in izdajatelja protestantskih pesmaric in s tem omogočil vpogled v Trubarjevo pesemsko in glasbeno izročilo, kar je podlaga za zlasti zborovsko poustvarjanje glasbenega reformacijskega izročila. Bojan Bračič je ovrednotil Trubarjevo prisotnost na slovenskih

znamkah, Franci Pivec pa nas je znova popeljal v 16. stoletje, vendar iz sodobnega zornega kota teorije spola. Spregovoril je o ženskah v reformaciji, in sicer, kaj je naredila reformacija za ženske in kaj ženske za reformacijo. Zanimalo ga je, ali je Trubarjev pogled na ženske drugačen od pogledov sodobnikov in je tako premagal prevladujoče mnenje o nevidni ženski. Predstavil je usodo nekaj izjemnih žensk, ki so kot žene imele odločilno vlogo pri voditeljih reformacije, zgodovina pa se z njimi praviloma ne ukvarja. Vlasta Stavbar je predstavila koncept razstave in pri tem opozorila predvsem na to, da je omejena na ozemlje Republike Slovenije in da je skušala z značilnimi primeri predstaviti posamezna področja, nikakor pa ni imela namena posameznih pojavov celovito in natančno izčrpati.

Poseben pečat je razstavi dala reliefna upodobitev Primoža Trubarja iz lipovega lesa, delo Ivana Napotnika (1913), ki je izstopala med razstavljenimi eksponati. Statičnost razstavljenih predmetov pa je razgibavalo predvajanje televizijske upodobitve Primoža Trubarja po Jančarjevem scenariju z naslovom Heretik ter videa Upodobitve Primoža Trubarja.

Avtorici razstave Vlasta Stavbar in Majda Potrata ter sodelavke iz UKM so gradivo razporedile v polkrožni niz vitrin, ki so ga vpeljale enciklopedične predstavitve Primoža Trubarja in verzificirano življenje in delo Primoža Trubarja Walterja Döttlinga v nemščini in v slovenskem prevodu. Sledile so vitrine z gradivi, povezanimi s Trubarjem, ki od posameznika ne zahtevajo posebnega znanja ali pretirano naporenega iskanja, ampak predstavljajo podobe iz vsakodnevnega življenja

ali zapise in upodobitve v javnem prostoru. Tako so bili izpisani vsi kraji, v katerih je mogoče najti cesto, ulico, trg, drevored, park ali nabrežje s Trubarjevim imenom. Takih krajev je 37, v njih pa 42 uličnih poimenovanj. Kraji so razpršeni po celi Sloveniji, z gostijo se v predelih, povezanih s Trubarjevim življenjem in delovanjem ali pa reformacijsko tradicijo in evangeličani. Nekatera poimenovanja so bila dokumentirana s fotografijo. Fotografija je pospremila tudi posamezna stvarna lastna imena, to so imena javnih zavodov, društev, gostinskih lokalov ter turističnih objektov in dejavnosti. Od predmetov, ki nosijo Trubarjevo ime, so veliko pozornosti pritegnili sadni kruh in odtisi iz delavnice tiskarskega mojstra. Jože Nemeč je zbral eksponate za prikaz Trubarja na denarju. In prav ob Trubarjevi upodobitvi na evrskem kovancu se je porodila ideja, ki je dala prireditvi tudi ime *Primož Trubar na naših vsakdanjih poteh*. Glasbena vitrina je predstavila primere protestantskih notnih zapisov, Trubarjevih pesmaric, pa tudi modernega repa o Trubarju. Pripravljen je bil še pregled upodobitev Trubarja v literaturi – od Antona Aškercia in njegove pesnitve Primož Trubar do Draga Jančarja in zgodbe o slovenskem jeziku Jezični možje Kozme Ahačiča in Jaka Vukotiča. S fotografijami je bilo predstavljenih tudi dvanajst javnih spomenikov iz osmih slovenskih krajev od prvega ljubljanskega do zadnjih iz Trubarjevega leta. Odločile smo se namreč, da spominskih plošč in drugih likovnih upodobitev ne bomo vključile v razstavo. Morda bo to narejeno ob kakšni drugi priložnosti. Razstavo je sklenil prikaz temeljnih monografij, treh jubilejnih

zbornikov, zbornikov simpozijev in pregleda prireditev v Trubarjevem letu 2008.

Razstavo je odprla Violeta Vladimira Mesarič Jazbinšek, odprtje je poživilo petje ženske vokalne skupine Kresnice, oba dela pa je povezovala Majda Potrata.

Iz spletnega pregleda dogajanja v Trubarjevem letu izhaja, da se je v 116 dneh zvrstilo 221 dogodkov. To utrjuje domnevo, da so zanimanje za Primoža Trubarja praviloma spodbudile okrogle obletnice iz njegovega življenja in dela. Prav tako pa se je daleč v dvajseto stoletje vleklo polemično vrednotenje njegovega dela, ki pa je – vsaj tako je

nekaj časa kazalo – izzvenelo, čeprav je mogoče še vedno zaslediti tudi poskuse sprememb v simbolnem sistemu slovenske družbe. Vendar to ne more zaustaviti poglobljenega raziskovalnega in znanstvenega dela trubarologov in njihovih najnovejših dognanj.

Javno spominjanje ima močno povezovalno vlogo in utrjuje narodovo identiteto, zato je prav tako pomembno kot znanstvena in strokovna trubarologija, brez katere tudi javnega spominjanja ne bi mogli dostojno in prepričljivo izpeljati. In pri tem ima Maribor lahko pomembno vlogo.

Majda Potrata